

УДК 346.24.3

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В ЧЕХІЇ ТА УКРАЇНІ

І. Г. Хоружа

студентка 3 курсу, група ПР-31, навчально-науковий інститут права
Науковий керівник – к.філос.н., доцент Ю. І. Мельничук

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті висвітлено становлення та розвиток інституту медіації в Чехії, особливості процедури програм відновного правосуддя та доцільність впровадження інституту медіації в українське законодавство.

Ключові слова: медіація, відновне правосуддя, процес примирення, альтернативний спосіб вирішення спорів.

В статье освещены становление и развитие института медиации в Чехии, особенности процедуры восстановительного правосудия и целесообразность внедрения института медиации в украинское законодательство.

Ключевые слова: медиация, восстановительное правосудие, процесс примирения, альтернативный способ разрешения споров.

The article deals with the formation and development of mediation institute in the Czech Republic, especially the procedure of restorative justice and expediency of institution of mediation in Ukrainian legislation.

Keywords: mediation, restorative justice, reconciliation process, an alternative method of dispute resolution.

Медіація – це неформалізована, але чітко структурована процедура врегулювання спору за участі нейтрального посередника (медіатора), який підтримує сторони у досягненні ними взаємовигідного рішення. Програми примирення потерпілих і правопорушників з'явилися наприкінці 70-х років у США та на початку 80-х – в Європі. Першою з європейських країн цю програму ініціювала Велика Британія. На сьогодні програми примирення не лише успішно функціонують в Норвегії, Фінляндії, Австрії, Німеччині та Франції, але й закріплені на рівні національних законодавств. В інших країнах Європи було зроблено перші кроки у цьому напрямку – пілотні проекти у Данії, Швеції, Нідерландах, Ірландії, Іспанії та Італії. Протягом останніх років активізувався рух за впровадження програм примирення у Східній Європі. В Польщі та Чехії, після завершення експериментального періоду, програми примирення (медіації) були не лише запроваджені, але й закріплені законодавчо. Серед країн колишнього СРСР лідером виступає Росія, де програми примирення діють вже протягом останніх кількох років у 10 містах. Альтернативні методи врегулювання спорів набувають все більшої популярності. Цьому є низка причин, які різняться від країни до країни. Зокрема, це висока вартість судового розгляду та виконання судових рішень, довга тривалість судових процесів, корумпованість судової системи тощо. Водночас доступ громадян до альтернативних методів вирішення спорів вважається одним з критеріїв легкості ведення бізнесу, який оцінює Світовий банк у рейтингу «Ведення бізнесу».

Інститутом становлення та розвитку медіації в зарубіжних країнах та в Україні були предметом дослідження таких науковців, як Ю. Притики, В. Землянської, Р. Безпальчої,

Ю. Зазуляк, Т. Кисельової. С. Калашнікова, С. Спиридонової, С. Меррі, Н. Александера, Л. Фуллера та ін.

Мета статті – здійснити порівняльний аналіз особливостей, проблем та перспектив впровадження інституту медіації в українське та чеське законодавство.

Чехія була одна з найперших посткомуністичних країн, яка запровадила медіацію. В 2000 році було засновано Асоціацію медіаторів Чеської Республіки, в Асоціації медіаторів Чеської Республіки розробили Етичний кодекс медіаторів, з травня 2003 року вона є одним з членів «Всесвітнього форуму медіаторів» та з 2007 року – членом «Ініціативи Європейської мережі посередників». Чого, на жаль, не змогла зробити Україна, адже в сфері медіації наша держава майже не розвивається.

Україна і Чехії є двома посткомуністичними країнами, але між ними велика різниця в правовому напрямі. Чехія змогла стати європейською державою і завоювати довіру своїх громадян. Україна ж лише в «дорозі» до Європи та європейських цінностей, наше суспільство не довіряє судовим рішенням та й в правосуддю загалом.

Перший важливий крок до законодавства медіації Чеська Республіка зробила ще в 2000 році, коли прийняла закон «Про службу пробації та медіації», за допомогою якого медіація була введена до сфери кримінального права. Для схилення до примирення були утворені окремі центри Служби пробації та медіації в районних судах. Більш за все це стосується обвинуваченого і жертви з питань відшкодування завданої шкоди, або договору про примирення або ж подальших процесуальних дій щодо покарання, але без позбавлення волі обвинуваченого. Звісно все відбувається зі згоди обох сторін.

Практика Чехії є позитивною, адже на сьогодні в Україні існує лише Український центр медіації, що створений при Києво-Могилянській бізнес-школі. Тому для розвитку медіації було б доречно створення таких центрів і в інших областях нашої країни.

Наведемо приклад зі статистики, за словами директора Служби пробації та медіації Йітки Чадовой: «В 2006-2008 роках ми отримували звернення для проведення медіації в кожній 9-ій справі. Хоча, цікаво те, що 51% злочинців та 56% жертв на початку медіації сумнівались в її результаті, але в 89% справ медіації було укладено взаємну мирову угоду». За цими даними видно, що медіація в Чехії буквально за 2 роки завоювала довіру. В подальшому можемо спостерігати, як в 2013 році було зафіксовано в загальному 5053 справи опосередкованих рішень конфліктів між злочинцем і жертвою, 1321 медіація була застосована в цілому між злочинцем та жертвою. У 26% була проведена медіація за участі неповнолітніх осіб та малолітніх дітей (274 справи). За 11 місяців 2015 року кількість опосередкованої медіації між злочинцем і жертвою сягнула цифри 1143. На жаль, українська медіація не може похвалитись такими результатами, не дивлячись на те, що вона призводить до економії часу, грошей (бо не потрібно сплачувати судовий збір) та дає можливість прийти до взаємного рішення, яке б задовольнило обидві сторони. Також з'являється шанс, що злочинець зможе зрозуміти і виправити ним скоєне. Відомо, що часто судовий процес затягується навіть у простій справі (завжди якась із сторін не задоволена), а суддя не розглядає психологічну сторону або ж сторону моралі. Він керується законом, а закон дуже часто буває жорстким. В результаті – сотні скалічених доль, незадоволеність та втрата довіри в правосуддя.

Служба пробації та медіації в Чеській Республіці займається найрізноманітнішими проектами, окрім своєї головної мети. Вони проводять навчання та підготовку медіаторів, надання своїх послуг, складання угод, а також інститут необхідного захисту у разі кримінального переслідування неповнолітніх та інше. Було б добре розширити повноваження Українського центру медіації, але для цього спершу потрібно прийняти Закон України «Про медіацію», який би ефективно врегулював процедуру медіації, повноваження і якості медіатора, його правовий статус, виконання медіаційних угод, забезпечення конфіденційності процедури медіації та інші важливі фактори медіації, що

сприяли б реформуванню системи судустрою. Але Верховна Рада України не може прийняти даний закон. З 2015 року він існує як проєкт та нічим законодавчо не закріплений. На разі Український Центр Медіації має намір діяти у двох напрямках: перший – це навчання медіаторів, другий – надання послуг незалежними медіаторами.

2 травня 2012 року Чеська Республіка прийняла закон «Про медіацію», який на пряму стосується запровадження медіації в цивільних спорах. Робота над складанням та удосконаленням даного закону тривала 4 роки, але кінцева редакція представляє результат великомасштабного компромісу серед різних професійних груп. До прийняття даного закону Чехію підштовхнула директива Європейського Парламенту від 21 травня 2008 року. Оскільки Чеська Республіка прагнула вступити до Європейського Союзу, вона зробила все можливе для гармонізації їх національного законодавства та законодавства ЄС. Для України також було б не погано скористатись тією ж практикою, адже питанню примирних процедур присвячено низку рекомендацій і рішень не тільки Європейського Парламенту, а й Європейської Ради.

Сьогодні тема медіації досить активно обговорюється в українських правових колах. Метод альтернативного врегулювання спорів (Alternative dispute resolution, ADR) усе частіше опиняється в центрі уваги як науковців, так і практиків, адже інститут медіації надає громадянам реальну можливість обирати інші, позасудові засоби для вирішення їх спорів при збереженні судової системи як основного механізму вирішення спорів у суспільстві, активізувати громадян України для задоволення потреб та інтересів, звузити сферу впливу держави на суспільство, замінити його механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством, та суттєво знизити рівень бюджетного споживання судової системи через зменшення навантаження на суди в цілому.

У медіації використовуються інноваційні технології переговорів, які спрямовані на прийняття креативних рішень сторонами і не концентруються тільки на їх правових та інших позиціях, максимально задовольняючи реальні інтереси та потреби всіх сторін. Важливим є те, що сторони самі знаходять шлях вирішення спору, а медіатор тільки організовує процес переговорів, знімає емоційне напруження, перефокусує увагу сторін із позицій на інтереси, знімає психологічні, структурні та інші бар'єри, які перешкоджають прийняттю спільного рішення сторонами, сприяє налагодженню діалогу та встановленню партнерських відносин між сторонами.

Європейським Союзом було прийнято Директиву 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради з певних аспектів медіації в цивільних та комерційних справах. Директива 2008/52/ЄС поширюється на міжнародні спори, але відповідно до п. 8 Преамбули «ніщо не повинно заважати застосовувати ці положення також у внутрішніх медіаційних процесах». Підписання Україною Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом надає Україні унікальну можливість для запровадження європейського досвіду медіації і приєднання до європейської спільноти медіаторів. Угода про Асоціацію з Європейським Союзом створює передумови для розробки та прийняття національного законодавства про медіацію. Слід зауважити, що крім Директиви 2008/52/ЄС існує низка міжнародно-правових актів та актів рекомендаційного характеру, норми яких слід імплементувати Законом «Про медіацію». Зокрема, це Модельний Закон ЮНСІТРАЛ про міжнародну примирну процедуру 2002 р., який був взятий за основу для національного законодавства щодо медіації 26 країнами світу, та «Принципи для організацій, які забезпечують проведення медіації», які були створені у 2002 р. світовими лідерами у сфері медіації і відтворюють найкращу світову практику в цій галузі.

В чинному законодавстві України є достатньо передумов для впровадження інституту медіації. Сюди прямо або опосередковано відносяться зокрема статті 46, 66, 75, 82, 97, 103-105 та 107 Кримінального кодексу України [2], а також ст. 8 та ст. 27 нині ще чинного Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. [3]. В квітні 2012 р. Верховною Радою

України був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс [1]. В даному документі містяться революційно нові норми, які впроваджують в Україні відновне правосуддя. В Кримінальному процесуальному кодексі вже окремо міститься глава 35 під назвою «Кримінальне провадження на підставі угод». Ст. 468 Кримінального процесуального кодексу передбачається укладення двох видів угод:

- про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим;
- угода між прокурором та підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості.

Право ініціювання укладення таких угод належить виключно суб'єктам, які можуть укладати такі угоди, тобто ініціювати угоди про примирення може тільки потерпілий чи підозрюваний, обвинувачений, а угоду про визнання винуватості – лише прокурор або підозрюваний, обвинувачений.

Досить важливим є також питання оплати праці медіаторів. В деяких державах оплата праці медіаторів здійснюється за рахунок державних чи місцевих бюджетів. В Польщі, наприклад, оплата праці медіаторів здійснюється з державного бюджету. В Чехії Служба медіації – це державна організація, що перебуває під юрисдикцією Міністерства юстиції Чехії. В Австрії Департамент позасудового розв'язання конфліктів працює спільно з Асоціацією апробації і соціальної роботи (приватна організація), яка субсидується Мін'юстом Австрії [5, С. 31]. На нашу думку, оплата праці медіаторів повинна бути у формі гонорару як єдиної допустимої форми отримання винагороди.

В новому Кримінальному процесуальному кодексі до осіб, які не можуть бути допитані як свідки, включені вже і особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні стосовно обставин, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення. Дана заборона є важливою процесуальною гарантією, адже це дозволяє довіритись сторонам для медіатора і почувати себе спокійніше.

Таким чином, у статті була досліджена процедура медіації, а також проаналізована позитивна практика Чеської Республіки, де медіація проявила себе як безумовно цікава ідея, яка поступово стала засобом для позасудового вирішення спорів. Завдяки цьому ми можемо виділити головні аспекти, які є важливими для впровадження інституту медіації в Україні. Серед них:

1. Можливість примирити сторони та прийти до спільного рішення.
2. Економія часу та грошей.
3. Реабілітація правопорушника в очах жертви та в соціумі, можливість надати йому другий шанс.
4. Різні види конфліктів та спорів можна вирішити без залучення суду.
5. Можливість відновити довіру та справедливість правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Основні поняття про медіацію. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
2. Медіація як інструмент вирішення податкових спорів / Київська незалежна судово-експертна установа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.kise.ua/mob-id urnew.php?id=20>.
3. Тісногуз В. Медіація – один з альтернативних методів вирішення спорів [Електронний ресурс] / Тісногуз В. // Правовий тиждень. – Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index>.
4. Ясиновський І. Г. Історичний аспект розвитку інститутів медіації та сучасні тенденції його розвитку [Електронний ресурс] / Ясиновський І. Г. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – Режим доступу: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc>.
5. Міністерство юстиції Республіки Польща. Офіційна інтернет-сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje>.
6. Поліщук М. Я. Становлення медіації як альтернативного способу вирішення спорів: досвід Польщі [Електронний ресурс] / Поліщук М. Я. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6691/1>.
7. Становлення медіації в Україні: як знаходити компроміс без суду [Електронний ресурс] // Українське право. – 22.12.2015. – Режим доступу: <http://www.ukrainepраво.com/news/ukraine/stanovlennya>.